

Yrjö Sepänmaa:

ESTEETTINEN KASVATUS AVAA SILMÄT NIIN KAUNEUDEN KUIN RUMUUDENKIN HUOMAAMISEEN

Akatemianprofessori Yrjö Sepänmaa Joensuun yliopistosta on kansainvälisesti tunnettu ympäristöestetiikko. Hän on ollut keskeisesti mukana Maaseudun Sivistysliiton eri maisemaelementeille omistettujen teemavuosien suunnittelussa ja isännöidessä niiden yhteydessä kansainvälisiä symposiumeja: Suon voimat Seinäjoella 1995, Metsän estetiikka Punkaharjulla 1996, Suosymposium Ilomantsissa 1998, Veden estetiikkaa Rantasalmella 2000 sekä Pellon estetiikka Lepaalla viime elokuussa. Yrjö Sepänmaa on nimitetty ympäristöestetiikan professoriksi 1.8.2005 alkaen.

Mihin näillä poikkitieteellisillä ja monitaiteellisilla teemavuosilla ja kansainvälisillä seminaareilla tähdätään?

Kohderymänä ovat kaikki sellaiset, jotka ovat työnsä puolesta tekemisissä ympäristön kanssa, siis tutkijat, ympäristöhallinnossa toimivat, luonnonvarojen käyttöä harjoittavat, ympäristökasvattajat, luonnonsuojelijat ja tietenkin ruohonjuuritason työtä tekevät. Tarkoitus on saada heidät yhteen suoraan tai edustajiensa välityksellä. Luonnollisesti konferensseilla on pyrkimys vaikuttaa, mutta ei yksioikoisessa merkityksessä. Tärkeämpää on se, että kysymykset problematisoidaan ja ylipäänsä tulee esille se, että jollekin toimintatavalle on vaihtoehtoja ja niitä katsottaisiin ennakkoluulottomasti.

Konferensseissa on vahvasti läsnä esitelmien rinnalla elämyksellisyys. Miten perustelet sitä?

Estetiikkahan tutkii kokijan ja kohteen välistä suhdetta ja estetiikassa elämykset ja kokemukset ovat keskeisen tärkeitä. Kun on kysymys estetiikan konferenssista, missä kokemukset ovat aiheina esitelmissä ja keskustelussa, on luonnollista, ettei vain puhuta kokemuksista, vaan myös luodaan elämyksiä ja kokemuksia. Esimerkiksi retkipäivän bussimatalla, missä kiersimme Lepaalta vierailukohteisiimme Jokioisiin ja Harvialaan, vil-

jelymaisemat ajoreitin varrella olivat vaikuttavia katsella. Tuotamme tämänkaltaisia elämyksiä, mutta myös elämyksiä taiteen kautta. Ympäristö, jota ei ole tehty taiteeksi, on kuitenkin määrällisesti suuri elämysten lähde.

Aikuisten oppiminen liitetään yleensä tiedolliseen ja taidolliseen oppimiseen. Mutta mikä on elämysten suhde oppimiseen?

Tiedoilla ja taidoilla on merkitystä myös elämyksellisessä oppimisessa. Tieto syventää kokemusta ja antaa kokemukselle vakautta niin, ettei kokemus ole vain ohimenevä ja häilyvä, vaan tieto luo sille kontekstia, jäsentää ja hahmottaa sitä. Taitoihin kuuluu vuorostaan osaamiseen liittyvä nautinto, että on asiansa osaava tekijä. Myös se on vahvasti esteettissävytteistä.

Esteettiset kysymykset voidaan käsitteellisessä mielessä erottaa muusta, mutta käytännössä ne ovat erottamattomasti mukana toiminnassa ja elämässä. Esteettisyys ei ole irrallinen osa, joka voidaan lisätä tai olla lisäämättä. Aina sitä ei huomata. Niinpä kasvatuksen yksi merkitys on opettaa kiinnittämään siihen huomiota ja arvostamaan sitä. On asioita, joita me ei ehkä osaa arvostaa ilman kasvatusta. Toisaalta kasvatukseen liittyy kriittinen puoli niin, ettemme suin päin hyväksy tai hylkää, vaan että hyväksyminen ja hylkääminen on perusteltua toimintaa. Tiedämme myös,

että kielteinen suhtautuminen voi muuttua myönteiseksi hyvän tulkinnan kautta. Luonnonkuvaus voi avata silmät näkemään arvon sellaisessa, jossa emme ole ennen havainneet arvoa. Mutta kun joku sen meille näyttää, asia on jopa ilmeinen ja ihmettelemme, miten emme huomanneet aiemmin. Kasvatus voi yhtäkkisesti avata uuden näkökulman. Kasvatus lisää tietoisuutta ja herkkyyttä. Se saattaa kääntyä sillä tavalla hankalaksi, että tieto myös lisää kärsimystä. Silmät avautuvat rumalle ja epätydyttävälle samalla, kun ne avautuvat tyydyttävälle ja kauniille. Kasvatus toimii kumpaankin suuntaan. Mutta on parempi, että me pystymme näkemään maailman mahdollisimman todellisena.

Millaisena näet eron vaistonvaraisen, tiedostamattoman esteettisen kokemuksen ja analysointikykyyn rakennetun kokemuksen välillä? Onko jompikumpi oikeampi tai aidompi?

Tieto on ymmärrettävä laaja-alaisesti. Luonnontieteellisen tiedon lisäksi meillä voi yhtäläillä olla tietoa paikkoihin liittyvistä kertomuksista, perinteestä ja uskomuksista. Myös sellainen tietoa-ineisto, jota emme ota todesta, antaa kiinnostavan ulottuvuuden ympäristöön, vaikka tarinat siitä, kuinka jättiläinen paikaksi siirtolohkareen.

Otetaan esimerkiksi kaksi konsertissa istuvaa kuuntelijaa, toinen vain kuuntelee, toinen seuraa kuunnellessaan partituuria. Heidän nautintonsa on erilaista. Partituuria seuraava kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, miten omaperäisesti musiikkia tulkitaan, ja hän pystyy tekemään vertailuja muihin tulkintoihin. Mutta ei se tarkoita sitä, etteikö musiikki voisi koskettaa hyvinkin syvästi ilman tätä tietoa. Esteettinen kasvu tapahtuu usein juuri siten, että maallikon musiikinkuuntelusta viriää asioiden systemaattisempi harrastaminen ja perehtyminen. On jotenkin luontevaa, että kun jokin asia on koskettanut, ihminen rupeaa käymään kokemustaan läpi ja miettimään, mikä tässä koskettaa, kuuntelee enemmän, tekee vertailua, lukee kritiikkiä, kenties tutkimuksiakin.

Tässä on kaksi hyvin erilaista lähestymistä, jossa toinen etenee järkipärisyyden kautta, toinen välittömän elämyksen kautta siten, että jokin – oli se sitten maisema tai musiikkia – kerta kaikkiaan koskettaa, jättää jäljen ja säilyy mielessä. Vahva kokemus tulee ensin ja ihminen ryhtyy etsimään sille perusteluita.

Pitäisin tärkeänä, että ihminen kysyisi itsel-

Yrjö Sepänmaa. Kuva: Topi Ikäläinen

tään, mikä häneen kokemuksessa vaikuttaa. Kaikkien ei tarvitse pitää samoista asioista. Ihmisellä tulee olla oikeus valita, mikä hänelle on tärkeää. Joku halua mennä samoilemaan Lappiin, joku toinen vesille, joku hakeutuu suuriin väenkokouksiin, massatapahtumiin ja kaupunkeihin.

Millainen on Sinun mielimaisemasi?

Peltomaisema on vaikuttava, kun siinä näkyy vaikiintuneisuus. Se on viljelymaisema, jolla on monen sukupolven yli menevä historia. Se on myös luonut ”oman maisemansa”, sillä on oma luonne ja identiteetti ja se eroaa positiivisella tavalla villistä luonnosta. Toisekseen siitä näkyy maisemanhoitajan, viljelijän, vahva sitoutuneisuus. Hän pitää siitä huolta, pelto on hänelle tärkeä ja rakas ja hän huolehtii siitä aidosti. Maiseman kautta tulee viljelijän, ihmisen, osuus näkyviin siten, että ihminen arvostaa omaa työtään. Hänelle on kunnia-asia tehdä työnsä hyvin.

Kohtuullisuuteen liittyy pitkäkestoinen hyötysuhde. Hyötysuhde ei itsessään ole paha, vaan tärkeää on sukupolvien ketju -ajattelu niin, että jätän maiseman jälkeeni paremmassa kunnossa kuin sen käsiini sain. Vanhat kulttuurimaisemat ovat juuri tällaisia, vanhoja, mutta yhä edelleen eläviä ja kukoistavia. Sukutila-ajattelu voi elää jopa siten, että tilan jatkuvuus menee ohi ihmisten edun. Mutta on myös kehitystä, missä maan-

viljelys koetaan ammatiksi ammattien joukossa.

Ympäristötoimittaja Ismo Tuormaa sanoi esitelmässään, ettei estetiikkaa voi olla ilman historiaa ja etiikkaa. Miten kommentoisit?

Ajattelisin niin, että eri arvot muodostavat kokonaisuuden: esteettiset, eettiset, taloudelliset, tuottannolliset, uskonnolliset, terveydelliset. Me emme voida valita yhtä ja laiminlyödä muita. Hyvä elämä sisältää näitä kaikkia. Estetiikka ja etiikka liittyvät yhteen, mutta eivät vain ne. Jotkut ovat puhuneet laadukkaasta elämästä, joka on synteettinen kokonaisuus. Esteettisyys kuuluu siihen.

Kyse on siis hyvän elämän aineksista. Hyvä elämä olisi sellaista, jossa eri arvot ovat sopusointuisesti mukana, mutta siten että ihmiset ovat erilaisia ja kullakin arvot painottuvat omalla tavallaan. On myös tärkeää, että jokaisella arvoalueella on edunvalvojansa, mutta edunvalvonta ymmärtää ja suvaitsee. Ei ole kenenkään etu, että yksi alue saa kaikki vaatimuksensa läpi. Voidaan puhua yhteisön arvojärjestyksestä ja sen sisällä yksilön henkilökohtaisesta arvojärjestyksestä, mutta ei mielivaltaisesti, sillä yksilön hyvän tulee olla myös osa yhteisön hyvää.

Voidaanko puhua myös rumuuden estetiikasta?

Rumuus on mielenkiintoinen. Voidaan puhua rumuuselämyksistä ja vahvoista rumuuden kokemuksista. Toinen asia on sitten, tulisiko meidän vartta vasten tavoitella niitä. Rumuuselämykset voivat pikemminkin toimia silmienavaajina, ne ovat hätkähdyttäviä, shokeeraavia kokemuksia, jotka johtavat toimintaan: Näin ei voi olla, tälle pitää tehdä jotakin.

Estetiikkaan filosofisena tieteenalana sisältää ilman muuta koko skaalan, myös rumuuden. Jotain ei suljeta tarkastelun ulkopuolelle siksi, että se on rumaa tai latteaa ja mitäänsanomaton. Emme voi valita tarkasteltavaksi vain kapeaa kauneuden aluetta.

Entä maiseman ja teknologian suhde?

Yhä enemmän teknologia muokkaa maisemaa. Jos haetaan positiivista puolta, teknologia monipuolistaa maisemaa, luo sellaista, mikä lisää ihmisen hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Ihmisellä täytyy olla oikeus hakea parempaa elämää ja teknologia on siinä tärkeä väline. Teknologialla

on positiivinen ja negatiivinen puolensa. Kyse on ihmisen viisaudesta, miten teknologiaa käytetään, onko se hyvä renki vai huono isäntä.

Olet rakentamassa näitä maisemasymposiumeja vahvalle kansainväliselle vuorovaikutukselle sekä tieteen, taiteen ja käytännön vuoropuhelulle. Onko suunnittelu ja toteutus itsellesi myös oppimisprosessi?

Ehdottomasti on ja hyvin kiehtova. Symposiumit ovat yleensä olleet kahden vuoden välein ja olen ne kaksi vuotta käyttänyt näitä aineksia yliopistotyössäni. Suunnittelu on kaiken aikaa ideoiden yhteensovittamisesta, sillä ryhmässä on hyvin erilaista asiantuntemusta. Pellon estetiikka -seminaarinkin perushahmoa on pitkään haettu ja mietitty ja toteutettu on yksi tapa jäsentää tätä aluetta. Olemme valinneet aika vaikean tien edetä lähtiessämme moninaisuudesta: mukana on tutkijoita ja käytännön työntekijöitä, ihmisiä akateemisesta maailmasta, ammattikorkeakoulusta, sivistystyön piiristä jne. Valittu tie on kuitenkin melkeinpä välttämätön, kun luodaan laaja-alaiseen joukkoon vetoava tapahtumakokonaisuus.

Itselleni nämä prosessit merkitsevät myös tilaisuutta sukeltaa syvälle oma osaamisalueeni, ympäristöestetiikan, jollekin erityisalueelle. Jää sellainen tuntu, että kutakin aihetta (suo, metsä, vesi, pelto) voisi edetä pidemmälle, mutta uusi teema keskeyttää sen. Olen yrittänyt viime aikoina omassa tutkimus- ja kirjoittamistyössäni käsitellä kysymystä, millä tavalla esteetikko voi olla mukana käytännön ympäristökysymysten käsittelyssä, kuten ympäristölainsäädännön valmistelussa, ympäristönsuojelussa, ympäristökasvatuksessa. Tämä tapahtumasarja on avannut tärkeitä kontakteja ja tuonut paljon tapausesimerkkejä tietooni. Olen kyllä saanut tavattoman paljon ajatteleminen aihetta.

Anneli Kajanto

YRJÖ SEPÄNMAAN TEOKSIA

Aarne Kinnunen ja Yrjö Sepänmaa (toim.). *Ympäristöestetiikka* Gaudeamus 1981, II painos -83.

Yrjö Sepänmaa (toim.) *Alligaattorin hymy. Ympäristöestetiikan uusi aalto*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 1994. 208 sivua.

Yrjö Sepänmaa (1995) *Kuukävelyllä. Esseitä taiteen tulevaisuudesta*. SKS.